

Litvanya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti İlişkileri Üzerine: Litvanya Gazetelerindeki (1919-1940) ve Litvanya Tatarlarına Ait Basındaki Bilgilere Göre

Galina Mişkiniene*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu ile Litvanya Büyük Düklüğü arasındaki diplomatik ilişkilerin temeli XV-XVI. yüzyıllarda atılmıştır. Bu diplomatik ilişkiler, 1918 yılında Litvanya'nın ve 1923 yılında Türkiye'nin bağımsızlığını ilân etmesiyle, XX. yüzyılın başlarında tekrar canlanmaya başlamıştır. 1930 yılında imzalanmış olan “Dostluk Antlaşması”, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin resmi kanıtı olmuştur. Kaunas ve Ankara’da, bu yeni devletlerarasındaki diplomatik ilişkilerin geliştirilmesini güvence altına alan temsilcilikler açılmıştır.

Tarihsel olarak Litvanya topraklarında yaklaşık 620 yıldır Kıpçak Türkleri yaşamaktadır. Tatarların, Litvanya’ya ilk yerleşim tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Litvanya Düklüğü ve Altınordu Devleti sınırındaki savaşın 1238–1239 tarihlerinde olduğu bilinmektedir. Bu savaş sırasında Tatarların sığınmacı veya esir olarak eski Litvanya toprakları olan Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kuzey Litvanya’nın belirli yerlerine iskân edildiği görülür. Litvanya Büyük Düklüğü’ne yerleştirilmiş Türk soylu Tatarlar, Türk dili konuşmaları sayesinde onları kabul eden devletlere hizmet etmişlerdir. Litvanya Tatarları¹, devlet kalem odasında veya Osmanlı İmparatorluğunda ve Kırım Hanlığında sefir olarak görev almışlardır. Tatarlar arasında iyi bilinen birkaç tercüman adını da burada zikredebiliriz: Bunlar, Yuşenski ailesinden Timurçin Bey (1475), Haraburda ailesinden Hamza Bey

* Doç. Dr., Litvan Dili Enstitüsü, El Yazmaları Mirası Araştırma Merkezi, Vilnius/LİTVANYA, miskienegalina@gmail.com

1 XV.-XVIII. yüzyıllara ait tarihsel kaynaklarda “Tatar” etnonimi ile Büyük Litvanya Düklüğü’nün Tatarları, Radzivil Tatarları, Kazak Tatarları vd. kastedilmiştir. Litvanya Tatarları için bu terim, XIX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü bu dönemde Kırım, Kazan, Sibirya Tatarları ile Litvanya Tatarları arasında ayırım yapmak gerekiyordu. Bu çalışmada “Litvanya Tatarları” ifadesini, Litvanya Düklüğüne Altın Ordu ve Kırım’dan XIV–XVI. yüzyıllar arasında gelen Tatar Türklerinin varisleri için kullanıyoruz. Söz konusu Tatar Türkleri günümüzde üç ayrı devlette (Beyaz Rusya, Litvanya ve Polonya) yaşamaktadır. Bu ülkelerde yaşayan Tatar Türklerinin nüfusu yaklaşık 15000 civarındadır.

(1480), Hazbiyeviç ailesinden Lehuş Bey (1506) ve Sobol (1571). Kral Aleksandr, 1492 ve 1501 yıllarında Kırım Hanına sefir olarak Bairaş adlı bir Litvan Tatarını yollamıştır. 1668 yılında İstanbul Elçiliğinde İbrahim adında bir Litvanya Tatarı çalışmıştır. Ayrıca 1716 yılında Kral II. August, Tatar asıllı süvari yüzbaşısı Stepan Sulkeviç'i Kırım Hanı Kaplan Giray'a yollamıştır.

Yüzyıllar boyunca Litvanya Tatarları ana vatanlarıyla bağlantılarını kaybetmemişlerdir. Bugüne kadar ulaşmış olan kaynaklarda, Litvanya Tatarlarının İstanbul'a ve Mekke'ye seyahatleri hakkında bazı bilgilerin yer aldığını görüyoruz.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlıklar, 1923'te iktidara gelenlerin yeni politikaları ve bütün Türklerin atası olan büyük şahsiyet Mustafa Kemal Atatürk hakkında, 1919–1940 yılları arasında Litvanya gazeteleri ile Litvanya Tatarlarına ait basında düzenli olarak çeşitli makale ve haberler yayımlanmıştır. Litvanya basınında yer alan haber ve yazılar genellikle, Litvanya toplumunun düşüncelerini veya Litvanya yöneticilerinin resmi görüşlerini değil, İngiliz ve Alman gazetelerinden çeviri veya aktarmaları içeriyordu. Litvanya Tatarlarına ait basınında ise Litvanya Tatar toplumunun ve Tatar aydınlarının görüşleri yansıtılıyordu.

Bildiride, Litvanya ve Türkiye'nin siyaseti ile ilgili bilgilerin bulunduđu belli başlı yayımlar incelenecektir. Genel Litvanya basınına ait “Laisvė” (1919–1923), “Vilniaus aidas” (1925–1928), “Diena” (1919, 1929–1930, 1938), “XX amžius” (1936–1938), “Naujoji Romuva” (1939), “Apžvalga” (1939) başlıklı gazeteler ile Litvanya Tatarlarına ait “Žycie Tatarskie” (Tatar Hayatı, C. I–VI, 1934–1939), “Przełład Islamski” (İslâm İcmali, 1930–1937) ve “Rocznik Tatarski” (Tatar Yıllığı, C. I–III, 1932, 1935, 1938) adlı yayımlarda pek çok ilginç bilgi, haber ve veriye rastlanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu ile Litvanya Büyük Dükluğu Arasındaki İlişkilere Bir Bakış

XIX. yüzyıl tarihçisi L. Ranke'ye göre her devletin tarihi, o devletin kurulmasıyla başlar ve devletlerarası ilişkilerle sürdürülür². Bu belirlemeye dayanarak bu bildiride Osmanlı İmparatorluğu ile Litvanya Büyük Dükluğu arasındaki ilişkilere bakmaya çalışacağız.

2 Zenonas Norkus, “Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija ir šiuolaikinės tarptautinių santykių teorijos”, *Politologija*, 4 (5 6), (2009) p. 4. <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/56/3-56.pdf> (2018. 02. 07)

Litvanya Büyük Düklüğü XIII. yüzyılda kurulmuş ve 1569'daki Lublin Birliği dönemine kadar bağımsız bir devlet olarak kalmıştır. Litvanya Büyük Düklüğü dönemindeki savaşlar ve komşu devletlerle kurulan ilişkiler, o dönemle ilgili çalışmalarda geniş bir şekilde yer almaktadır. Ayrıca Litvanya Büyük Düklüğü'nün dışişleri politikasına dair ayrı çalışmalar da bulunmaktadır³.

Bu dönemde, Litvanya Büyük Düklüğü'nün dışişleri politikasına göre bir taraftan Orta Avrupa, diğer taraftan Doğu Avrupa ile ilişkilere önem verilmiştir⁴. Doğu Avrupa ile ilişkilerde Altınordu Devleti büyük bir rol oynamıştır. Litvanya Prensi Algerdas (1296–1377) Altınordu Devleti'nin yönetim boşluğundan yararlanarak bölgede egemenliğini güçlendirdi. Aynı zamanda Altınordu Hanları ile anlaşma yaparak Altınordu Devleti'ne destek verdi. Litvanya Prensleri, topraklarının güvenliği ve egemenliğinin korunmasında Altınordu Devleti'nin etkili olduğunun farkına varmışlardı.

Ayrıca XIV. yüzyılın sonunda, Timur Han'ın saldırıları neticesinde Altınordu Devleti'nin çökmesiyle beraber XV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Litvanya Büyük Düklüğü kısa bir sürede Doğu Avrupa bölgesinde etkin bir güç haline geldi⁵.

Altınordu ve Kırım Hanlarıyla Litvanya Büyük Düklüğü'nün ilişkileri oldukça iyiydi. Litvanya Prensi Vitold'un (1350–1430) zamanında ilişkiler en iyi seviyeye ulaştı. Bedibek Han öldürülünce (1358) Altınordu içerisinde uzun dönem süren kardeş savaşları başladı. Ardından Timur'un orduları, Altınordu'ya büyük zarar verdi. Vitold, Toktamış'ı tekrar Altınordu devletinin başına getirdi. Uzun süreli olmamakla birlikte Litvanya, Doğu Avrupa'nın güvenliğinin ve huzurunun kendisi için hayati öneme haiz olduğunu biliyordu. Toktamış Han, Timur'a yenilince birlikleriyle beraber Litvanya'ya sığındı (1396–1399). Böylece Tatarlar, Litvanya Düklüğüne XIV. yüzyılda yerleşmeye başladılar. Gelenler, daha sonraki yıllarda Litvanya'nın askerî desteğiyle Tatar Hanlarının tahtını ele geçirmeye çalıştılar. Bu yardımın karşılığı olarak da Polonya-Litvanya'nın girdiği savaşlarda onların yanında yer aldılar. Örneğin, ünlü Grundwald (1410) savaşına katıldılar ve savaş taktikleriyle göz doldurdular.

Litvanya Büyük Düklüğü'nün bağımsızlığını kaybetmesine kadar (1569) geçen dönemde Doğu Avrupa'da üç önemli figür kalmıştı: Moskova, Litvanya Büyük

3 Bronius Dundulis, *Lietuvos užsienio politika XVI a.* Vilnius: Mintis 1971.

4 Norkus, *age.*, s. 48.

5 Norkus, *age.*, s. 48.

Düklüğü ve Kırım⁶. Kırım, zaten 1475 yılından itibaren, Osmanlı İmparatorluğuna bağımlı hale gelmişti.

1572 yılına kadar Lehistan–Litvanya Birliğini yöneten Jagiellon hanedanı döneminde, Baltık Denizi’nden Karadeniz’e kadar uzanan, Beyaz Rusya ve Ukrayna’nın da dâhil bulunduğu topraklara hükmeden Litvanya Büyük Düklüğü, Doğu Avrupa’nın en güçlü ve varlıklı devleti haline gelmişti.

İki büyük devlet olan Osmanlı İmparatorluğu ve Litvanya Büyük Düklüğü arasındaki ilişkiler oldukça ilgi çekicidir ve bugüne kadar çok az araştırılmıştır. İki devlet arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkileri gösteren belgeler günümüze kadar ulaşmıştır. Mesela, Vilnius Üniversitesi Kütüphanesi’nde 20’ye yakın yarık ve gümrükte görevli paşaların yazdığı mektuplar bulunmaktadır⁷. Bu ilişkiler hakkında birçok belge de Topkapı Sarayı Müzesinde saklanmaktadır ve bugüne kadar incelenmemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya Cumhuriyeti Arasındaki İlişkilere Bir Bakış

1923’te Türkiye’de ve 1918’de Litvanya’da bağımsız Cumhuriyet ilan edildikten sonra, iki ülkenin dostane ilişkileri devam etmiştir. Litvanya’nın ilk Cumhurbaşkanı olan Antanas Smetona 1919–1920 ve 1926–1940 yılları arasında iktidarda bulunmuştur. Litvanya’da 1926 senesi aralık ayında otoriter bir başkanlık rejimine geçildi. Milliyetçi tek parti yönetimi Cumhurbaşkanı Antanas Smetona’nın 1929’da başbakanı görevden alarak kendini halkın lideri ilân etmesiyle iyice otoriter bir yönetim ortaya çıktı.

Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile Litvanya Cumhurbaşkanı Antanas Smetona, hiçbir zaman yüz yüze görüşmemelerine rağmen iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin sürmesini sağlamışlardır. Bunun en güzel örneği iki cumhurbaşkanının mektupları ve 1931 yılında Türkiye’de görevlendirilen Litvanya Elçisi Jurgis Baltrušaitis’tir. Aynı zamanda Moskova ve Tahran’da (1933 yılından itibaren) görev yapan Jurgis Baltrušaitis üç defa Ankara’ya gitmiştir⁸. Jurgis Baltrušaitis, itimatnamesini takdim ederken řu nutku söylemiştir:

6 Norkus, *age.*, s. 35.

7 Abdülhakim Kılınç, Galina Miřkiniene, “Ottoman Empire – Grand Duchy of Lithuania Relations: Several Documents from the Manuscript Department of the Vilnius University Library”, *Essays in the History of Languages and Linguistics*. Edited by Michał Németh, Barbara Podolak, Mateusz Urban. Kraków (2017), s. 325–339.

8 Jurgis Baltrušaitis, *Lilija i serp*. Tretja kniga stichov. Parij: YMCA Press 1948, s. 10.

‘Litvanya milletinin ve hükümetinin hislerine sadık bir tercüman olarak evvela uhde me tevdi olunan şerefli vazifenin ifasında bütün mesaimin Litvanya ile Türkiye arasında pek mesut bir surette mevcut bulunan dostluk ve iyi anlaşma münasebetlerini tenmiye ve daha ziyade takviyeye matuf olacağını beyan etmek isterim. Bu şerefli vazifeyi ifa ederken bilhassa milletler arasındaki siyasi münasebetlerin ancak yevmî hayatta maddi vakalar ve fiili esaslar halinde tahakkuk eylemek suretiyle yıkılmaz bir salâbetiktisap edebileceği hakkındaki derin kanaatimi rehber itihaz edeceğim. Bu husustaki mensime muvaffak olabilmek için zat-ı devletlerinden beni kabul ve hükümetinizin hayırhahlığına ve kudretli muzaheretine her zaman itimat edebilmeme müsaade buyurmanızı rica ederim.

Türk halkının serbest millî mevcudiyeti için giriştiği son şeciane mücadelenin uzaktan dost bir müşahidi sıfatıyla yeni Türkiye’nin gayesini, tabiaten mütemayil bulunduğu yaratıcı sulh sahasında tahakkuk ettirmek için muzaffer Türk milletinin sarf ettiği muannidane ve şeciane gayretleri bundan sonra yakından müşahede ve takdir edebileceğimden dolayı bahtiyarım. Bu fevkalade vesileden bilistifade Türk milletinin refahı ve onun yüksek reisi ve nazımı olan zat-ı devletlerinin tam bir refah ve saadeti için temennilerimi takdim ederim⁹.

Bugünkü Türkçeyle:

‘Milletinin ve hükümetinin duygularına sadık bir tercüman olarak önce şahsıma verilen şerefli görevin yerine getirilmesinde bütün çalışmalarımın Türkiye ile Litvanya arasında çok mutlu bir surette var olan dostluk ve iyi anlaşma ilişkilerini düzenlemeye ve daha çok güçlendirmeye yönelik olacağını belirtmek isterim. Bu şerefli görevi yerine getirirken özellikle milletler arasındaki siyasal ilişkilerin ancak günlük hayatta maddi olaylar ve fiili esaslar halinde gerçekleşerek yıkılmaz bir yapı oluşturulacağı hakkında güçlü inancımı kendime rehber kabul edeceğim. Bu husustaki çalışmalarımda başarılı olabilmek için yüce şahsınızın beni kabul ve hükümetinizin iyilikseverliğine ve kudretli yardımlarına her zaman güvenmeme izin vermenizi rica ederim.

Türk halkının bağımsız millî varlığı için giriştiği son kahramanca savaşın uzaktan dost bir gözlemcisi sıfatıyla yeni Türkiye’nin amacını, yaratılıştan var olan yaratıcı sulh alanında gerçekleştirmek için muzaffer Türk milletinin harcadığı kararlı ve kahramanca gayretleri bundan sonra yakından gözleyebileceğim ve takdir edebileceğimden dolayı mutluyum. Bu fevkalade

sebepten yararlanarak Türk milletinin refahı ve onun yüksek başkanı ve düzenleyicisi olan yüce şahsınızın refah ve mutluluğunu dilerim¹⁰.

Mustafa Kemal Atatürk'ün cevapları:

‘Litvanya Reisicumhuru hazretleri tarafından nezdime fevkalade murahhas ve orta elçi sıfatıyla tayin buyrulduğunuzu bildiren itimatnameyi memnuniyetle alıyorum, Reisicumhur hazretlerine bu vazife için zatuâlinizi intihap eylediklerinden dolayı teşekkür ederim.

Litvanya millet ve hükümetinin Türkiye ile Litvanya arası pek mesut bir suretle mevcut olan dostluk münasebetlerinin daha ziyade tezyidini arzu eylediği hakkındaki sözlerinizi işitmekle bahtıyarım. Bu arzu, Litvanya milleti hakkında dostluk hisleriyle mütehassis olan Türk milletinde samimi bir makes bulacaktır.

İstiklalimizi müdafaa için açtığımız mücadeleye ve Türk milletinin sulh havası içinde süratle terakkisini ve saadetini temine matuf milli gayemizin istihali yolunda sarfına devam etmekte olduğumuz mesaiye karşı gösterdiğiniz dostane alaka ve takdirden ve şahsım hakkındaki temenniyatınızdan çok mütehassis oldum. Biz de

Litvan milletinin müstakil milli hayatını tesis ve tanzim hususunda ve terakki yolunda bezleylediği ikdamatın mesut neticelerini takdirle müşahede etmekteyiz¹¹.

Bugünkü Türkçeyle:

‘Litvanya Cumhurbaşkanı hazretleri tarafından huzuruma özel delege ve orta elçi sıfatıyla atandığınızı bildiren güven mektubunu memnuniyetle alıyorum. Cumhurbaşkanı hazretlerine bu görev için zatuâlinizi seçtiklerinden dolayı teşekkür ederim. Litvanya milleti ve hükümetinin Türkiye ile Litvanya arasında mesut bir şekilde mevcut olan dostluk ilişkilerinin daha fazla artmasını arzu ettiği hakkındaki sözlerinizi işitmekten dolayı mutluyum. Bu arzu, Litvanya milleti hakkında dostluk hisleriyle duygulanmış olan Türk milletinde samimi bir karşılık bulacaktır.

Bağımsızlığımızı korumak için açtığımız mücadeleye ve Türk milletinin barış ortamı içinde hızla gelişmesini ve saadetini temin etmek amacıyla başlattığımız milli gayemizin gerçekleştirilmesi yolunda yapmakta olduğumuz çalışmalara karşı gösterdiğiniz dostça ilgi ve takdirden ve şahsım hakkındaki temennilerinizden çok duygulandım. Biz de Litvan

10 Bugünkü Türkçeye tercümede yardımlarından dolayı Doç. Dr. Hüseyin Durgut'a çok teşekkür ederim.

11 *Cumhuriyet, age.*

milletinin bağımsız millî hayatını kurması ve düzenlemesi hususunda ve ilerleme yolunda harcadığı sürekli çalışmaların mutlu sonuçlarını takdirle izlemekteyiz’.

Bilal Şimşir’in *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları* adlı kitabının III. cildinde Litvanya Cumhurbaşkanı Antanas Smetona ile Mustafa Kemal Atatürk arasındaki ilişkilerle ilgili 20 belge yer almakta ve bunlar 1933 yılından başlamaktadır. Kitapta verilen bilgilere göre: ‘O yıl Smetona, Türkiye Cumhuriyeti’nin onuncu yıldönümü dolayısıyla Atatürk’ü kutluyor. Ondan sonra her yıl Cumhuriyet Bayramımız ve Litvanya ulusal bayramı dolayısıyla iki cumhurbaşkanı karşılıklı olarak birbirlerine tebrik ve teşekkür mesajları gönderiyorlar. 1935 yılında Atatürk, dördüncü defa Türkiye Cumhurbaşkanlığına seçildiğini Smetona’ya bildiriyor. Atatürk’ün cenaze töreninde Litvanya Cumhurbaşkanı Smetona’yı, Orta Elçi Bizauskas’ı temsil ediyor¹².

Bu mektuplar dışında iki belge daha bulunmaktadır. Litvanya Cumhurbaşkanı Valdas Adamkus’un 21 Haziran 2006 tarihinde Türkiye’ye yaptığı resmi ziyaret sırasında dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, V. Adamkus’a Litvanya’nın ilk Cumhurbaşkanı Antanas Smetona tarafından Atatürk’e yazılmış olan mektupların kopyalarını vermiştir. Bunlardan birincisi, 17 Eylül 1930 tarihinde Türkiye ile Litvanya arasında imzalanan Dostluk Antlaşması’nın Litvanya tarafından onaylandığını gösteren ve Litvanya Cumhurbaşkanı Antanas Smetona’nın imzasını taşıyan belgedir. Türkiye Cumhuriyeti ile Litvanya arasındaki diplomatik ilişkiler de 1930’da Moskova’da imzalanan bu Dostluk Antlaşması ile kurulmuştur. Bu antlaşma, Antanas Smetona tarafından 9 Haziran 1931 yılında tasdik edilmiştir.

İkincisi ise, Litvanya Cumhurbaşkanı Antanas Smetona’nın Litvanya’nın Moskova Büyükelçisi’nin Türkiye’ye de akredite olduğunu belirten ve Atatürk’e yazdığı 6 Mayıs 1932 tarihli güven mektubudur. Bu mektuplar, yaklaşık yüz yıl süren iki taraflı dostluk ilişkilerini gösteren sembolik birer hatıra olmuştur. Mektuplardan ikisi de şimdilik Litvanya Millî Müzesi’nde saklanmaktadır.

Uzun zamandır, Mustafa Kemal Atatürk’ün Antanas Smetona’ya yazdığı mektupların Litvanya Millî Müzesi’nde saklandığı düşünülmekteydi. Uzun ve ayrıntılı araştırmalardan sonra bu mektupların Litvanya Millî Müzesinde bulunmadığını söyleyebiliriz¹³.

12 Bilal N. Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*. Cilt III. Ankara: Türk tarih kurumu 2001, s. XII.

13 Galina Miškinienė, „Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Kemalio Atatiurko ir Lietuvos Prezidento Antano Smetonos laiška“, *Parlamento studijos*. Nr. 12 (2012) p. 36–50.

Litvanya Tatarlarına Ait Basında Türkiye'yle İlgili Bilgiler

Litvanya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin 1923–1939 arasında kalan dönemde arttığına dair bilgilere ulaşıyoruz. İki savaş arası dönem, Litvanya Tatarları için kendi kültürlerini canlandırma dönemi sayılır. Bu dönemde, hem Polonya tarafından işgal edilen Vilnius ilinde, hem de bağımsız Litvanya'da (1918–1940) Tatar toplulukları çok aktif faaliyetlerde bulunmuşlardır. O dönemde ortaya çıkan Tatar Kültür Dernekleri, Romanya ve Türkiye Tatarlarıyla ilişkiler kurmuşlardır.

Bu dönemde Litvanya Tatarlarına ait dergiler Bağımsız Litvanya'da değil Polonya işgali altındaki Vilnius şehrinde yayımlanmıştır. Adı geçen dönemde Litvanya Tatarları tarafından “*Życie Tatarskie*” (Tatar Hayatı, C. I–VI, 1934–1939), “*Przegląd Islamski*” (İslam İcmali, 1930–1937) ve “*Rocznik Tatarski*” (Tatar Yıllığı, C. I–III, 1932, 1935, 1938) adlı aylık dergiler yayımlanmaktaydı. Bu yayımlarda Litvanya Tatarları, çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri değerlendirerek Atatürk ve Türkiye'de gerçekleştirilen reformlar ile sosyal, politik ve kültürel hayat hakkında bilgilerin verildiği önemli makalelere yer vermişlerdir. Bu nedenle dergilerinin her sayısını değerlendirmeye aldık.

1. “*Życie Tatarskie*” (Tatar Hayatı, C. I–VI, 1934–1939)

Życie Tatarskie (Tatar Hayatı) dergisinin ilk sayısı 1934 yılında Vilnius şehrinde yayımlanmıştır. Derginin kurucusu Tatar Kültür Derneği'dir. *Życie Tatarskie* dergisi 1939 yılına kadar ayda bir defa olarak her ay basılmıştır. Fakat II. Dünya Savaşı dolayısıyla 1939 yılında derginin sadece sekiz sayısı yayımlanabilmiştir. Derginin değişmez editörü Stefan Tuhan-Baranovski idi. *Życie Tatarskie* dergisinin yönetim adresi, derginin 24. sayısından itibaren değişmiştir. Daha önce Vilnius, Az. Nikolas sokağında olan yönetim adresi, bu sayıdan itibaren müftülük binasının bulunduğu Ostrobramskaya sokağına taşınmıştır. *Życie Tatarskie* dergisinin koleksiyonu Vilnius Üniversitesi El Yazmaları Bölümünde bulunmaktadır. Aylık olarak basılan bu derginin sayfa sayısı 16–24 arasındaydı. Derginin içeriği yapı bakımından aşağı yukarı aynı idi. Tüm nüshalar, Kur'an ayetleri ile başlar ve günlük haberlerle biter.

Derginin her sayısında mutlaka “Yurt Dışından”, “Haberler”, “Editörden”, “İlanlar” gibi bölümler bulunmaktadır. Dergide makale yazarları arasında S. Tuhan-Baranovski, Ali Voronoviç, Stefan Bazarevski, Yakub Şinkeviç, Mustafa Aleksandroviç, Ayşa Muhovna, Ayas İshaki, Egide Şinkeviç, Stanislav Kriçinski, Emir Hasan Hurş, Kırmırlı Yigit [Mustafa Edige Kırmırlı], Bohdan Rihter, Kazimer Piotrovski, Matey Bairaşevski, Sofya Miskeviç, Halima Tuhan-Baranovska gibi

isimler yer almaktadır. Makalelerin dili Lehçe olmakla beraber birkaç Tatarca şiir de vardır.

İncelediğimiz dergilerde yer alan Türk Dünyası, Kırım ve İslâm dini ile ilgili konuların Litvanya Tatarları için ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz. Gaspıralı İsmail Bey'in, "Dilde, fikirde ve işte birlik!" ifadesini rehber edinen Litvanya Tatarları, mesafe bakımından Türk Dünyası'ndan oldukça uzakta olmalarına rağmen Türk Dünyası'nın problemlerini kendi problemleri olarak görüyorlardı. *Tatar Hayatı* dergisinin 1934/12. sayısında "Editörün Sözü" bölümünde ifade edilen "Doğuda doğan hareketlere biz kayıtsız kalamayız, çünkü bu halkla aramızda köken ve din bağı vardır" cümlesi, Litvanya Tatarlarının Türk soylu diğer kardeşlerine olan ilgisini göstermesi açısından çok güzel bir örnektir.

Bu nedenle derginin 1934 yılına ait 1. sayısından itibaren Türkiye'yle ilgili haberler bulunmaktadır. Bu sayıda Mustafa Aleksandroviç, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıldönümü kutlamış (s. 3-5), Polonya-Türkiye Dostluk derneği üyesi Abdul Hamid Huranoviç de 29 Ekim 1933 tarihinde Varşova devlet radyosunda Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıldönümü vesilesiyle kutlama konuşması yapmıştır (s. 6-7). Yine de bu sayıda Varşova'daki Polonya-Türkiye Dostluk Derneği'nin üye listesi bulunmaktadır.

Derginin 1934 yılına ait 2. sayısında, Stefan Bazarewski tarafından yazılmış "Yeni Türkiye'de Ziraat Başarıları" adlı bir makale (s. 10-11.) yer almaktadır. Makaledeki bilgilere göre 11 yıl içerisinde Türkiye'de zirai durum iyileşmeye başlamıştır. Bu süre içerisinde 1985 km demiryolu ve 228 km karayolu yapılmış olması, tarımsal malzemeleri uygun bir şekilde organize etmek amacıyla birçok depo inşa edilmesi, zirai makinelerin yenileşmesi, Balkan ülkeleri başta olmak üzere diğer ülkelerden tarımsal metotlarının örnek alınması gibi unsurların Türkiye'deki zirai başarıların artmasına sebep olduğu ifade edilmiştir.

Türkiye'de kadının değişen durumu, kadın hakları ve kadınların siyasetteki rollerini anlatan makale derginin 1934 yılına ait 6. sayısında yer almaktadır (s. 13-14).

Adının ve soyadının baş harfleri kullanan T.B. isimli yazar, derginin 1934 yılına ait 11. sayısında 'Kemal Paşa ve Bugünkü Türkiye' (s. 6-8) adlı önemli bir makale yayımlamıştır. Yazar, adı geçen makalesinde Meşrutiyet (1908) döneminden itibaren o güne kadar Türkiye tarihinde önemli rol oynayan olayları anlatarak Türkiye'nin büyük reformlar gerçekleştirdiğini, bu reformların Türkiye'yi yeni bir yola soktuğunu ve ülkeye başarı getirdiğini ifade eder. Yazar, aynı makalede Eskiden beri Polonya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu, Varşova'da

Polonya-Türkiye Derneği ve Öğrenciler Dostluk Derneği adlı organizasyonların bulunduğunu, Varşova Şarkiyat Enstitüsünde ve Vilnius'taki Doğu Avrupa Araştırma Enstitüsü içinde yer alan Siyaset Okulu'nda Türkçe derslerinin verileceğinden bahseder.

Derginin 1935 yılında yayımlanan 12. sayısında “Yeni, Sağlam Bir Türkiye” adlı bir makale yer almaktadır¹⁴. Bu makalede, yeni Türkiye'nin başkenti olan Ankara'nın yeri ve önemi, gerçekleştirilen tüm reformların isabetle başarıya ulaşmış olması gibi konular işlenmiştir.

Derginin her sayısında yer alan “Yurt Dışından” bölümünde, daima ilgi çekici haberlere rastlanmaktadır. Aya Sofya camiinin halk müzesine dönüştürülmesi, yeni meclis seçimleri, meclise 17 kadının seçilmiş olması, Almanya ve Japonya ile ticaret anlaşmalarının imzalanması, kadın pilot Sabina Gençen (Sabiha Gökçen)'in Bursa'dan Eskişehir'e uçuğu, kadınların askere çağırılması, Türkiye'deki ilk kadın avukat vb. haberler derginin sayfalarında yer almaktadır.

Yüzyıllar boyunca Litvanya Tatarları ana vatanlarıyla bağlantılarını kaybetmemişlerdir. Bugüne kadar ulaşmış olan kaynaklarda Litvanya Tatarlarının İstanbul'a ve Mekke'ye seyahatleri hakkında bazı bilgilerin yer aldığını görüyoruz. Dinî kitaplar (Kuran, Hamayiller vb.) almak ve İslâm hayatını yakından tanımak amacıyla Balkanlar'a, Kırım'a ve Türkiye'ye de seyahatler yapılmıştır. Bu seyahatlerle ilgili seyyahların izlenimlerini ve uzaktaki ülkelerin tanıtımlarını içeren yazıların dergide yer aldığını da görmekteyiz. Bu konuda en güzel örneklerden birisi, Edige Şınkeviç tarafından yazılmış olan “İran, Türkiye ve Romanya Seyahatlerinden” başlıklı gezi yazısıdır¹⁵.

Bu yıllarda, Türkiye'nin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyeti ile ilgili yazılar da göze çarpmaktadır¹⁶.

Ayrıca yazılar arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu, on birinci ve on üçüncü yıldönümleri dolayısıyla Atatürk'ün kutlama mesajlarına da yer verilmiştir¹⁷. Ali Murza-Murzicz, derginin 1936 yılı 12. sayısında yayımlanan

14 E. Kulwieć, “Yeni, Sađlam Bir Türkiye”, *Życie Tatarskie* No 12 (1935), s. 9–11.

15 Edige Szynekiewicz, “İran, Türkiye ve Romanya Seyahatlerinden”, *Życie Tatarskie* No 2 (1934), s. 11–14.

16 Ali Murza-Murzicz, “Kemal Atatürk ve Onun İşleri”, *Życie Tatarskie* No 11 (1938), s. 1–5; J. Ryciewicz, “Atatürk”, *Życie Tatarskie* No 6 (1939), s. 10.

17 Mustafa Aleksandrowicz, “Türkiye'nin Onuncu Yıldönümü”, *Życie Tatarskie* No 1 (1934), s. 3–5; Ali Murza-Murzicz, “Türkiye'nin On Üçüncü Yıldönümü”. *Życie Tatarskie* No 12 (1936), s. 260–265.

“Türkiye Cumhuriyeti’nin On Üçüncü Yıldönümü” başlıklı makalesinde, “Na szerokim Świecie” (Engin Dünyada) adlı dergide çıkan bir yazının geniş bir bölümünü alıp Türkiye’nin yeni sembolleri (altı ok), Türkiye’de gerçekleştirilen alfabe reformu ve bu reformun faydaları hakkında bilgi verir.

2. “Przełąd Islamski” (İslâm İcmali, 1930–1937)

1930’lu yıllarda Litvanya Tatarları tarafından çıkarılan bir diğer süreli yayın *Przełąd Islamski* (İslâm İcmali, 1930–1937) adlı dergidir. Derginin ilk sayısı 1930 yılında çıkmıştır. Malî zorlukları sebebiyle 1932 yılında yayınına ara vermek zorunda kalan *Przełąd Islamski* dergisi, 1934 yılından itibaren yeniden çıkmaya başlamıştır. 1934 yılından itibaren derginin kurucu ve sahipleri Varşova’daki Müslüman topluluğu olmuştur. Editörlük komitesinin üyeleri O. Ahmatoviç, V. Cabagi, O. Fazleyev, D. Kazum Beg ve N.M. Kriçinski idi. Vasan Girey Cabagi, derginin çıkarılması sürecinde sorumlu editör olarak görev almıştır. Derginin koleksiyonu, Vilnius Üniversitesi El Yazmaları bölümünde bulunmaktadır. Bu koleksiyonda 1931 yılına ait sayılar, ne yazık ki, bulunmamaktadır. Koleksiyonda 1930 yılına ait 3 sayı, 1934 yılına ait 4 sayı (tüm sayılar), 1935 yılının 1. ve 2. sayıları, 1936 yılına ait 4 sayı (tüm sayılar) ve 1937 yılına ait 3 sayı bulunmaktadır. Derginin yayın yeri Varşova’ydı (Sennaya sok. 20). Derginin sayfa sayısı 18–34 arasındadır. Dergide yer alan esas konular İslâm hayatı, İslâm dini ve Müslümanların eğitimi gibi konulardır. Ayrıca derginin her sayısının sonunda “Yurt Dışından” ve “Yurttan” bölümleri bulunmaktadır. *Przełąd Islamski* dergisinin yazar kadrosu, *Życie Tatarskie* dergisinin yazar kadrosuyla hemen hemen aynıdır. Derginin 1930/2. sayısında (s. 1–6), Türkiye’yle ilgili ‘Geçmişteki Polonya-Türkiye İlişkileri Üzerine’ adlı bir makale dikkat çekicidir.

3. “Rocznik Tatarski” (Tatar Yıllığı, C. I–III, 1932, 1935, 1938)

1932 yılından itibaren Litvanya Tatarları bir dergi daha çıkarmaya başlamıştır. *Rocznik Tatarski* (*Tatar Yıllığı*) adını taşıyan bu derginin birinci cildi Vilno’da, ikinci cildi Zamosc’ta ve üçüncü cildi de Varşova’da yayımlanmıştır. Derginin birinci cildinde şu ifadeler yer almaktadır: “Tatar Yıllığı, Lehistan Türklerinin tarih, hars ve hayatına dair ilmî, edebî ve içtimâi mecmua”. *Rocznik Tatarski* dergisi, Lehistan Türkleri Hars ve Temeddün Cemiyeti Merkez Heyeti tarafından neşredilir. Baş editör Leon Kriçinski’ydi. Editörlük komitesi Aleksandr Ahmatoviç, David Yanoviç Çainski, Leon Kriçinski, Olgerd Kriçinski ve Süleyman Murza Murziç isimli üyelerden oluşmaktadır. Dergide makale yayımlayanlar arasında Memed

Emin Resulzade, Halil Bey Has Mamed, Gayaz İshaki, Cafer Seydamet gibi ünlü mücadele adamları yer almaktadır. Dergide yer alan konular arasında “Türk Dünyası ile ilişkiler” çok önemli bir yer tutmaktadır.

Życie Tatarskie dergisinin sayfalarında görmeye başladığımız Lehçe ile Türkçe ilişkileri, Litvanya Tatarlarına ait Tatar Türkçesi ile Türkçe ilişkileri ve etkileşimler gibi konular *Rocznik Tatarski* dergisinde de devamını bulmuştur. *Rocznik Tatarski* dergisinin birinci cildinde yer alan Tadeuş Kovalski'nin “Polonez Köylü Lehlerin Lisamına Türkçenin Tesiri Hakkında” (s. 21–34), Stanislav Kriçinski'nin “Mielecki Havalisinde Türk-Tatarların İskâmı” (s. 277–279) başlıklı yazıları ile derginin ikinci cildinde yer alan Ananyaş Zayonçkovski'nin “Lehistan Arazisinde Türk Unsurları” (s. 199–229), Ali Voronoviç'in “Litvanya Tatarlarının Dil Bakiyeleri” (s. 351–368) başlıklı yazıları, dergide yer alan önemli makalelerden bazılarıdır.

Gerek birinci gerekse ikinci ciltte “Yurt Dışından” ve “Yurttan” bölümlerinde Türkiye, Kırım ve tüm Türk Dünyasıyla ilgili kısa bilgiler yer almaktadır.

Ayrıca, üçüncü ciltte Stanislav Kriçinski'ye ait “Litvanya Tatarları” adlı çok önemli bir monografi yer almaktadır.

Litvanya Gazetelerindeki (1919-1940) Türkiye'yle İlgili Bilgiler

İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde, Türkiye ile Litvanya ilişkileri üzerine ve Atatürk ve Türkiye'de gerçekleştirilen reformlar hakkında Litvanya basınında verilmiş olan bilgileri de incelemek gerekir. Genel Litvanya basınına ait “Laisvė” (1919–1923), “Vilniaus aidas” (1925–1928), “Diena” (1919, 1929–1930, 1938), “XX amžius” (1936–1938), “Naujoji Romuva” (1939), “Apžvalga” (1939) başlıklı gazetelerde bizi ilgilendiren bilgilere ulaşıyoruz. “Laisvė” (Hürriyet, 1919–1923) başlıklı gazetede çoğu zaman 1. veya 2. sayfada Londra, Paris, Amsterdam, Varşova, Atina, Roma, Berlin ve Moskova'daki basın ajanslarından alınan Türkiye'yle ilgili kısa birer haber bulunmaktadır. “Konstantinapol'deki İsyân”, “Konstantinapol'ün Kaderi”, “Türkler Ayrı Bir Devlet Kuramaz”, “Türklerin Sorunlarıyla İlgili Wilson'un Görüşleri”, “Türkiye'nin Parçalanması”, “Türkler İngilizlere Karşı” vb. başlıklı haberler, 1919 yılındaki Türkiye'nin acı durumunu anlatmaktadır. “Türkiye ve Yunanistan”, “Türkiye ve Yunanistan Savaşı”, “Yunanlar Tarafından Angora'nın Alınması”, “Türkler Yunanlıları Öldürüyor”, “Yunanlar Geri Çekiliyor”, “Yunanlar Türkleri Öldürüyor”, “Yunanlar Konstantinapol'ü İşgal Etmeyi Düşünüyor” başlıklı haberler Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaş ve

anlaşmazlıkları anlatmaktadır. Türkiye'nin siyasi durumunu "Fransa ve Türkiye Arasındaki Antlaşma", "İtalya ve Türkiye Arasındaki Antlaşma", "Türkler ve Bolşevikler", "Doğudaki Durumun Şiddeti" "Türkiye ve Almanya Arasındaki İlişkiler" başlıklı haberlerden öğreniyoruz.

"Nepriklausomoji Lietuva" (Bağımsız Litvanya) adlı gazetenin 1919 yılına ait 23. sayısında, I. Dünya Savaşının sonuçları tartışılırken Türkiye'nin geleceği hakkında düşüncelere de verilmiştir. Aynı gazetenin 78. sayısında, Avrupa'daki azınlık sorunları anlatılırken Türkiye'deki Arap, Yahudi ve Ermeni azınlıkların sorunlarına da temas edilmektedir.

"Vilniaus aidas" (Vilnius Yankı, 1925–1928), "Diena" (Gün, 1929–1930, 1938), "XX amžius" (XX. Yüzyıl, 1936–1938), "Naujoji Romuva" (Yeni Mabet, 1939), "Apžvalga" (İcmal, 1939) başlıklı gazetelerde, Türkiye'de bağımsız Cumhuriyet ilan edildikten sonraki siyasi hayat, reformalar, Dışişleri politikası, eğitim, tarım, iktisat alanlarındaki başarılar, sınır meseleleri, anlaşmalar vb. konular yer almaktadır. 'Kemal Atatürk'ün Devleti' (Yeni Mabet, 1939 yılı 3. sayı) ile "Yeni Türkiye" (Yeni Mabet, 1939 yılı 45. sayı) başlıklı yazılarda yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin durumu ve Gazi Mustafa Kemal'in şahsi özelliği anlatılmaktadır. Bu haberlerin içerisinde kültürle ilgili makaleler pek nadirdir. Fakat "Aušrele" (Tan) gazetesinin 1934 yılına ait 1 (52). Sayısında "Mucize Halı" adlı Türk masalı yayımlanmıştır.

"Diena" (Gün) gazetesinin 1929 yılına ait 46. sayısında yayımlanan "Basanavičius Arap Vaftiz Babası" adlı hikâye, bu dönemde Litvanya gazetelerinde çıkan ilgi çekici yazılardan birisidir. Jonas Basanavičius (1851–1927), Litvanya'daki "Aušra" (Tan) gazetesinin ilk editörü, Litvanya'nın bağımsızlık yasasına imza atanlardan birisi, bilim adamı ve doktordur. J. Basanavičius, bir zamanlar Varna'da doktor olarak çalışmıştır. Paskalya zamanında hastaları ziyaret ederken "İsa'ya şükürler olsun!" diyerek bir hasta yatağından diğer hasta yatağına dolaşıyordu. Hastalar arasında esir bir Türk askeri de vardı. Bulgaristan'daki çetecilerin kuşatması altında kalan asker, ilk önce beyaz bir bezi gösterip teslim olmayı karar vermiş fakat sonradan ateş açmış ve çatışma esnasında yaralanmıştır. Yaralanan asker yakalanarak hastaneye götürülmüştür. J. Basanavičius, hastaları ziyaret ederken çetenin liderine "Eğer bu askerin hayatını korursanız Hz. İsa kalbinizde dirilecek" demiştir. Çetenin lideri çok duygulanmış ve Türk askerinin hayatını bağışlamıştır. Hikâyesi anlatılan Türk askeri Amerika'da tesadüfen bir Litvan ile karşılaşmış ve bu duygusal olayı anlatmıştı

Sonuç

Bu bildiride Litvanya ile Türkiye arasındaki tarihî ilişkileri  yönden incelemeye çalıştık. Bunlar, Osmanlı İmparatorluğu ile Litvanya Büyük Düklüğü arasındaki ilişkiler başta olmak üzere, XX. yüzyılda bağımsız iki devletin cumhurbaşkanları arasındaki ilişkiler ve Atatürk'ün liderliğinde gerçekleştirilen reformların Litvanya Tatarlarına ait basında ve Litvanya gazetelerindeki yansımalarıdır. Yüzyıllar boyunca siyasi ilişkiler içinde bulunmuş iki devletin dostane ve karşılıklı ilişkileri devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Baltık lkelerinin 1944'te SSCB tarafından ilhak edilmesini hiçbir zaman tanımamıştır. Ayrıca Türkiye, 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Litvanya'yı ilk tanıyan ülkeler arasında yer almıştır. İki devlet arasındaki tarihsel ilişkilerin ayrıntılı ve derin bir şekilde incelenmesi, araştırmacıları beklemektedir.

Kaynaklar

Aleksandrowicz, Mustafa, “Türkiye’nin Onuncu Yıldönümü”, *Życie Tatarskie*, No 1 (1934), s. 3–5.

Baltrušaitis, Jurgis, *Lilija i serp*. Tretja kniga stichov. Parij: YMCA Press 1948.

Bazarewski, Stefan, “Yeni Türkiye’de Ziraat Başarıları”, *Życie Tatarskie*, No 2 (1934), s. 10–11.

Cumhuriyet, No 2886, 21 Mayıs 1932.

Dundulis, Bronius, *Lietuvos užsienio politika XVI a.* Vilnius: Mintis 1971.

Kılınç, Abdülhakim, Miškinienė, Galina, “Ottoman Empire – Grand Duchy of Lithuania Relations: Several Documents from the Manuscript Department of the Vilnius University Library”, *Essays in the History of Languages and Linguistics*. Edited by Michał Németh, Barbara Podolak, Mateusz Urban. Kraków 2017, pp. 325–339.

Kulwieć, E. “Yeni, Sağlam Bir Türkiye”, *Życie Tatarskie*, No 12 (1935), s. 9–11.

Miškinienė, Galina, “Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Kemalio Atatiurko ir Lietuvos Prezidento Antano Smetonos laišakai”, *Parlamento studijos*, Nr. 12 (2012), p. 36–50.

Murza-Murzicz, Ali, “Türkiye’nin On Üçüncü Yıldönümü”, *Życie Tatarskie*, No 12 (1936), ss. 260–265.

Murza-Murzicz, Ali, “Kemal Atatürk ve Onun İşleri”, *Życie Tatarskie*, No 11 (1938), s. 1–5.

Norkus, Zenonas, “Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija ir šiuolaikinės tarptautinių santykių teorijos”, *Politologija*, 4 (56) (2009), pp. 3–56. <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/56/3-56.pdf> (2018. 02. 07)

Ryckiewicz, J. “Atatürk”, *Życie Tatarskie*, No 6 (1939), s. 10.

Szynkiewicz, Edige, “İran, Türkiye ve Romanya Seyahatlerinden”, *Życie Tatarskie*, No 2 (1934), s. 10–11.

Şimşir, Bilal N. *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*. Cilt III. Ankara: Türk tarih kurumu, 2001, s. 253–265.

T. R. “Kemal Paşa ve Bugünkü Türkiye”, *Życie Tatarskie*, No 11 (1934), s. 6–8.

T. R. “Türkiye’nin On Birinci Yıldönümü”, *Życie Tatarskie*, No 11 (1934), s. 6.

Tuhan, S. “Bugünkü Türkiye’de Müzik”, *Życie Tatarskie*, No 10 (1936), s. 222–225.

